

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2023.18.292454>
УДК 94(477) “17/18”

THE CRIMEAN KHANATE BEFORE AND AFTER THE ANNEXATION IN THE RUSSIAN-OTTOMAN DIPLOMATIC CONFRONTATION

Igor Katerynko

Master
K. D. Ushynsky South Ukrainian
National Pedagogical University
26, Staroportofrankivska St.,
Odesa, 65020, Ukraine
ORCID:
<https://orcid.org/0009-0004-7981-1689>
E-mail: katerynko.ii@pdpdpu.edu.ua

Oleksandr Sereda

PhD (History), Associate Professor
K. D. Ushynsky South Ukrainian
National Pedagogical University
26, Staroportofrankivska St.,
Odesa, 65020, Ukraine
ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-5921-8907>
E-mail: olexer@ukr.net

Citation: Katerynko, I. & Sereda, O. (2023). The Crimean Khanate before and after the annexation in the russian-ottoman diplomatic confrontation. *Chornomors'ka mynuvshyna: notes of the Department of the history of Cossacks in the South of Ukraine* / V. A. Smolij, ed. Odesa, vol. 18, pp. 25 – 33.

Submitted: 02. 12. 2023

Annotation

The Crimean Khanate on the eve and after the annexation in the Russian-Ottoman diplomatic confrontation is a key factor in the further expansion of the Russian Empire in the Balkans. Understanding the possible loss of influence on the Crimean Khanate, the Russian government is resorting to the complete annexation of Crimea and the liquidation of the Crimean Khanate. All subsequent actions of the Russian government concerned only issues of preparation for the occupation of the Crimean Peninsula.

During the period of interwar relations – from 1774 to 1787, Russian-Ottoman relations continued to remain tense. The Ottoman state did not give up the fight for Crimea after concluding the Kyuchyuk-Kainardzhii Treaty, which it was forced to ratify due to internal difficulties. The Russian Empire intervened in the Crimean affairs, destabilizing the internal state of the Crimean Khanate. In 1779, the Ainaly-Kavak Convention was concluded, which obliged the Russian Empire not to interfere in the internal affairs of the Crimea. But even after that, the Russian Empire continued to take actions aimed at the complete annexation of Crimea. This fact, as well as the occupation of Georgia by the Russian Empire and the favorable foreign policy position of the Ottoman state, became the reason for the breakdown of diplomatic relations between the Ottoman government and the Russian Empire and the development of further Russian-Ottoman confrontation.

Key words: *Crimean Khanate, Ottoman state, annexation, diplomacy, Khanate Ukraine*

КРИМСЬКЕ ХАНСТВО НАПЕРЕДОДНІ І ПІСЛЯ АНЕКСІЇ У РОСІЙСЬКО-ОСМАНСЬКОМУ ДИПЛОМАТИЧНОМУ ПРОТИСТОЯННІ

Igor Katerynko

Магістр
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського

Анотація

Кримське ханство напередодні та після анексії в російсько-османському дипломатичному протистоянні є ключовим фактором подальшої експансії Російської імперії на Балканах.

вул. Старопортофранківська, 26,
м. Одеса, 65020, Україна
ORCID:
<https://orcid.org/0009-0004-7981-1689>
E-mail: katerynko.ii@pdpu.edu.ua

Олександр Серета

Кандидат історичних наук, доцент
Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26,
м. Одеса, 65020, Україна.
ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-5921-8907>
E-mail: olexer@ukr.net

Цитування: Катеринко І., Серета О. Кримське ханство напередодні і після анексії у російсько-османському дипломатичному протистоянні. *Чорноморська минушина: записки Відділу історії козацтва на півдні України*: зб. наук. праць/ за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. Вип. 18. С. 25 – 33.

Отримано: 02.12.2023

Розуміючи можливу втрату впливу на Кримське ханство, російський уряд вдається до повної анексії Криму та ліквідації Кримського ханства. Усі подальші дії російського уряду стосувалися лише питань підготовки до окупації Кримського півострова.

У період міжвоєнних відносин з 1774 по 1787 рр. російсько-османські відносини продовжували залишатися напруженими у дипломатичній площині в залежності від зовнішньополітичної ситуації у підтримці чи то Османської держави чи то Російської імперії. Османська держава не відмовилася від боротьби за Крим після укладення Кючук-Кайнарджійського договору, який через внутрішні труднощі і зовнішній тиск змушена була ратифікувати. Російська імперія втрутилася у кримські справи, дестабілізувавши внутрішній стан Кримського ханства. У 1779 р. була укладена Айналі-Кавакська конвенція, яка зобов'язувала Російську імперію не втручатися у внутрішні справи Криму. Але й після цього Російська імперія продовжувала вживати дії, спрямовані на повну анексію Криму. Окупація Грузії Російською імперією та вигідна зовнішньополітична позиція Османської держави стали причиною розриву дипломатичних відносин з Османською державою та розвитку подальших російсько-османського протистояння, що призвело до неминучої війни і російської окупації Північно-Західного Причорномор'я і Ханської України.

Ключові слова: *Кримське ханство, Османська держава, анексія, дипломатія, Ханська Україна*

Ратифікація Кючук-Кайнарджійського договору між Османською державою і Російською імперією увінчалась обміном дипломатичних посольств, як це було передбаченою 27 статтею договору. Уповноваженим послом Російської імперії був призначений Н.В. Рєпнін. Османську сторону представляв посол Абдул-Керим. 2 липня 1775 р. біля Хотина посередині Дністра, на спеціально побудованому судні, відбувся “розмін” послів: супроводжуючий Рєпіна генерал-аншеф Воєйков “вручив” посла (Рєпіна), хотинському наміснику Мехмед-паші, який зі своєї сторони “вручив” османського посла Воєйкову [9, с. 5].

Російський уряд очікував від місії Рєпіна заключного закріплення результатів Кючук-Кайнарджійського мирного договору. Османська держава ж ставила собі протилежне завдання: ратифікація договору, як поновлення дипломатичного протистояння. Приїзд Рєпіна до Стамбула розглядався як влучний момент домагатися через нього вирішення питань поступок від російського уряду [3, с. 319].

Російській уряд запізно оволодів інформацію, що вже наприкінці квітня 1775 р. між Османською державою і Австрією був підписаний договір, за яким Османська держава уступала Австрії окуповані нею землі. Таким чином, замість того щоб врегулювати відносини з Російською імперією і обернути свої сили на захист своїх земель (чого так хотіли в Російській імперії), османський уряд вчинив навпаки і врегулював відносини з Австрією. Це було зроблено з надією на допомогу Австрії у вирішенні кримського питання [15, с. 131].

З цього моменту вся увага Османської держави була зосереджена на вирішенні кримського питання у дипломатичних відносинах з російським урядом. Ще в 1773 р. на Керченський півострів висадився претендент на ханський престол – Девлет-Гірай. Після виводу російських військ з Криму він перебрався на Кримський півострів і розпочав боротьбу за ханський престол, розраховуючи на підтримку з боку Османської держави. Османський уряд погодився сприяти цьому за умови ліквідації незалежності і входження Кримського ханства до складу Османської держави, на що Девлет-Гірай погодився [4, с. 3, 30].

На початку 1775 р. Девлет-Гірай оголосив себе ханом і за османською протекцією очолив Кримське ханство. Попередній хан Сахиб-Гірай у квітні цього ж року покинути Крим [11, с. 154], перебравшись на підконтрольну росіянам територію. Османський уряд не поспішав офіційно визнавати Девлет-Гірая, намагаючись таким чином уникнути конфлікту з Російською імперією.

Так само і Сахиб-Гірай не був тією кандидатурою, яка б відповідала інтересам Російської імперії. Більш бажаним кандидатом вважали його брата – Шахин-Гірая, який бажав повної незалежності Кримського ханства від Османської держави і максимального зближення з Російською імперією. Ще восени 1774 р. він звернувся до російського уряду з проханням про допомогу йому грошима та військами для захоплення ханського престолу [12, с. 927], на що російський уряд спершу відповів згодою. Однак, розуміючи мету реалізації Кючюк-Кайнарджийського договору, Російська імперія сама порушувала б його умов, а отже, не повинна втручатися у кримські справи апріорі. Згідно з цим рішенням в грудні 1775 р. було надіслано Щербініну, який представляв Російську імперію в Криму, рескрипт “про невиконання плану Шагін-Гірая”. Тобто плану, яким би спочатку було б призначено “незалежного” хана Шагін-Гірая, що було б першим кроком до повної анексії росіянами Криму.

Російська імперія навпаки намагається втрутившись у кримські справи, через дипломатичні кола підбурити Османську до призначення своєї креатури – Девлет-Гірая на ханський престол і таким чином виставити османів єдиним порушником укладеного договору. Очікуваний розвиток подій призвів визнання Девлет-Гірая ханом і поставила питання про встановлення спадкової влади в Кримському ханстві. В свій час це питання ставилось і в Російській імперії. В принципі російський уряд схвально ставився до спадковості влади кримських ханів, вважаючи що це сприятиме стабільним відносинам з Кримським ханством. Рєпнін в листі Панніну писав: “мені здається що це було б корисно для нас, оскільки правителі в Криму відчували б себе більш незалежними від Османської держави”. Однак на даний момент, коли мова йшла про Девлет-Гірая, який мав намір стати союзником Османської держави, російський уряд вирішив утриматися від підтримки османської пропозиції [3, с. 320].

Рєпнін, з однієї сторони, намагався пом'якшити напруженість відносин між обома країнами, а з іншої – рішуче перешкоджав спробам османського уряду добитися перегляду Кючюк-Кайнарджийського договору. Таку ж дипломатичну політику продовжував наступний російський посол Стахієв, який змінив Рєпніна.

Османська держава вдалася до відходу від виконання Кючюк-Кайнарджийського договору, призупинивши виплату контрибуцій і поновивши призначення кадіїв в Криму. Загрожуючи дипломатичним розривом, вона вимагала від Російської імперії скасування незалежності кримського ханства, повернення Кінбурна і передання Таманського (Керченського) півострова [3, с. 321 – 323]. У відповідь на дії Османської держави російський уряд 23 грудня 1776 р. увів війська до Перекопу і вирішив підтримати Шагін-Гірая [4, с. 75].

Розуміючи неминучість військових дій в Криму, Османська держава надіслала воєначальнику Таманського (Керченського) півострова гроші та зброю. Девлет-Гірай в свою чергу готувався до висадки десанту в Керч та Єнікале. Одночасно з воєнною підготовкою велась ідеологічна пропаганда в Криму. Вочевидь, у випадку нового збройного зіткнення Російської імперії і Османської держави перевага була на боці Російської імперії: після Кючук-Кайнарджийського договору її позиції ще більше зміцнилися. Володіючи Керчу, Кінбурном, російський уряд міг у будь-який час направити звідти свої війська до Кримського півострову. Було неважко підтягнути війська до лінії Перекопу з України. У Османській державі був невеличкий гарнізон в Тамані і більший в Очакові, але для підвозу збройних сил морем їй був потрібен значний час [8, с. 323].

Однак і у плани російського уряду не входило поновлення воєнних дій. Занадто довго їй довелося добиватись підписання миру та його ратифікації. Російський уряд обрав інший шлях – мирне врегулювання конфлікту. Рух військ в сторону кордону (до Перекопу), та їх концентрація носили характер тільки воєнної демонстрації.

У зв'язку з уведенням військ до Перекопу російський уряд представив Османській державі декларацію. Тут викладалися всі порушення Кючук-Кайнарджийського договору зі сторони Османської держави. Аналогічні декларації були надіслані до Криму. Від імені російського уряду заявлялось, що війська будуть виведенні як тільки османський уряд відправить своїх депутатів для врегулювання конфлікту [5, с. 127].

Одночасно з рухом російських військ від Перекопу вглиб Кримського півострова інші загони рухались зі сходу, супроводжуючи російського ставленика на ханський престол, Шагін-Гірая. 28 березня кримський Діван (парламент), під тиском наступу російських військ, виніс рішення про відсторонення Девлет-Гірая від влади і про визнання ханом Шагін-Гірая [6, с. 61]. Штаб російських військ розмістився в Бахчисараї, де знаходився і уряд Шагін-Гірая. Османські війська розмістились в Кафі, не наважуючись виступити проти Російських військ. У той час, коли більше не виникало загрози, що хан знову поставить Крим в залежність від Османської держави, і, навпаки були підстави очікувати зближення Кримського ханства з Російською імперією, російський уряд висунув питання про встановлення спадкової влади кримського хана, але цього вже не хотів османський уряд.

2 жовтня 1777 р., проти Шагін-Гірая спалахнуло повстання, що спровокувало Османську державу до підпорядкування відкупних земель, що раніше належали Кримському ханству і де розмішувались Буджакська і Єдисанська орди, під централізоване османське управління. В містечках Балта, Каушан, Дубосари та ін. встановлювалось судово-адміністративне управління османських кадіїв замість кримських адміністраторів – каїмаканів [10, с.13]. Дестабілізації дипломатичних відносин доповнили повідомлення з Дунайських князівств, де 9 жовтня 1777 р. було вбито войводу Молдови і дещо пізніше войводу Валахії [7, с. 241].

У грудні 1777 р. користуючись протистоянням в Криму, Османська держава назначила на кримський престол нового хана – Селім-Гірая, який висадився в Кафі. Але Шагін-Гірай штурмом взяв це місто, після чого Селім-Гірай був змушений покинути Крим [7, с. 242]. Російський уряд поспішно привів у бойову готовність війська, які знаходилися на півдні. При цьому, пропагуючи завуальовану політику уникання збройного конфлікту, росіяни в дійсності військовими залякуваннями намагаються відтіснити Османську державу від Кримського ханства [5, с. 128].

Розуміння можливої втрати впливу на Кримське ханство, російській уряд вдається до повної анексії Криму і ліквідації Кримського ханства. Всі подальші дії російського уряду стосувались лиш питань підготовки окупації Кримського півострова. Одним з таких кроків у цьому напрямку стало переселення з Криму християнського населення. Оскільки християни складали основну трудову частину населення Криму, їхнє переселення означало економічне ослаблення Кримського Ханства і ставило Крим в залежність від Російської імперії [3, с. 328].

Ця подія справила сильне враження у Стамбулі. Османська держава почала схилитися до компромісу і вступила у переговори з Російською імперією про підписання конвенції, яка б поклала кінець кримським негараздам. З російської сторони переговори повів посол в Стамбулі Стахієв, з османської – Абдул-Різак [7, с. 242].

Врегулюванню російсько-османського конфлікту сприяло міжнародне становище 1778-1779 р. Загострення протиріч між Англією і Францією у зв'язку з війною американських колоній за незалежність, з однієї сторони, і війна між Австрією і Пруссією через баварський спадок, з іншої. Такими були основні причини, в силу яких провідні європейські країни не змогли втрутитися в російсько-османські відносини і перешкоджати включенню Криму до складу Російської імперії.

Російський уряд використовував сприятливе міжнародне становище, добиваючись від Австрії і Пруссії сприяння у вирішенні османського питання. Останні були вимушені послабити протидію реалізації Кючук-Кайнарджийського договору. Російський уряд поспішав добитися від Османської держави підтвердження Кючук-Кайнарджийського договору раніше ліквідації баварського конфлікту [4, с. 75] (це питання вирішувалось на Тешенському конгресі починаючи з 10 березня 1779 р.).

Раніше, чим конгрес виніс свої постанови, російському урядові вдалось довести до кінця дипломатичну боротьбу з Портою. 10 березня 1779 р. в султанському палаці Айналі-Кавак було підписано угоду між Російською імперією і Османською державою.

Айналі-Кавакська конвенція оголошувалась частиною Кючук-Кайнарджийського договору і підтверджувала всі його положення. Російська імперія повинна була вивести свої війська з Кримського півострова, і як і Османська держава, не втручатися у внутрішні справи ханства. Османська держава визнавала Шагін-Гірая кримським ханом і підтверджувала незалежність Кримського ханства, як і право вільного проходу через Боспор та Дарданелли для російських торговельних кораблів. Російські війська, залишивши шеститисячний гарнізон у Керчі та Єнікале, в середині червня залишили Крим та Кубань [7, с. 242].

Але укладення Айналі-Кавакської конвенції не означало припинення боротьби за Крим, а розглядалось як необхідний крок до російської анексії Кримського ханства. Восени 1781 року спалахнуло чергове повстання кримських татар на чолі з Батир Гіраєм (брат Шагін Гірая) за підтримки кримського муфтія і прихильників Османської держави, яке було придушено, але після серії страт повстанців почався новий бунт, що змусив Шагін Гірая сховатися в російському гарнізоні фортеці Керч. За підтримки Османської держави у Феодосії новим кримським ханом був проголошений Махмуд Гірай. У відповідь, корпус російської армії генерал-поручика де Бальмена, сформований в Нікополі, захопив Карасубазар, розбивши військо нового хана, очолене його братом Алим Гіраєм. Махмут Гірая був взятий у полон.

Російський уряд відновив владу кримського хана Шагін Гірая, який повернувшись у Бахчисарай, знову почав страти, викликавши чергове повстання. Ситуацією моментально скористалась Катерина II, погрожуючи, категорично вимагала від нього добровільної відмови від ханства і передачі Криму Російській імперії, з чим Шагін Гіраєві довелося погодитись. У лютому 1783 р. Шагін Гірай відрікся від престолу і маніфестом Катерини II від 8 квітня 1783 р. Крим був анексований і включений до складу Російської імперії [1, с. 87].

У імперському маніфесті, відбілюючи свої окупаційні дії, виголошувалося виправдання у тому, що “незважаючи на перемоги в минулій російсько-османській війні, які надавали Російській імперії повне право приєднати Кримське ханство, ми цього не зробили заради врегулювання відносин з Османською державою. Проголосивши взаємне незалежність Кримського ханства, щоб владати всі конфлікти які відбувалися при попередньому стані Кримського ханства. Але зараз, коли Крим став причиною порушень мирного договору, ми вирішили приєднати Кримський і Таманський півострови та Кубань. Розраховуючи на врегулювання взаємовідносин” [1, с. 87].

Через два місяці після опублікування маніфесту Катериною II був підписаний перший торговий договір між Російською імперією і Османською державою, який явився розвитком відповідних пунктів Кючук-Кайнарджийського договору. Новий договір дозволяв вільну торгівлю російським купцям, а також свободу їх пересування по всій території Османської держави; надавав Російській імперії, на основі взаємності, ті ж права та привілеї, якими користувалися піддані Англії і Франції; товари, що ввозяться в Османську державу і вивозяться з неї, повинні були обкладатися митом лише один раз у розмірі трьох відсотків від вартості; договір забезпечував свободу проходу суден, які направлялися в Російську імперію і назад через протоки; дозволяв Російській імперії засновувати консульства в будь-якому місті Османської держави і забезпечувати їх охорону; передбачав порядок вирішення суперечок, що виникли між підданими Російської імперії і Османської держави та інших держав у межах Османської держави [7, с. 236].

Таким чином Османська імперія конвенцією і торговельним договором розписалася про свою недалекоглядність та замість утвердження політики своїх союзників обрала економічні вигоди торгівлі з найбільшим супротивником в регіоні.

Дещо раніше, у травні 1781 р. було підписано російсько-австрійський договір який встановлював оборонний союз строком на вісім років. Сторони зобов'язалися допомагати одна одній військами у разі нападу будь-якої держави на їхні території, за винятком італійських та азійських володінь обох імперій. Австрія ставала гарантом усіх договорів, укладених між Російською імперією та Османською державою. У цілому, договір носив стандартний характер і не відрізнявся б від подібних, коли б не секретна стаття, прямо спрямована проти Османської держави. Ця стаття виділялася окремо і складала всю істинну силу союзу. Австрія пішла на зближення з Російською імперією через погіршення відносин з Францією та Англією [13, с. 24].

Укладення цього союзу було першим кроком на шляху розробки так званого “грецького проекту” Катерини II і Йосипа II, який передбачав ліквідацію Османської держави та створення на її землях Балканської держави “Дакії” і залежної від Російської імперії Грецької імперії (Візантії). Російським урядом було запропоновано два варіанти розділу Османської держави. Згідно першому Австрія повинна була отримати Сербію, Боснію і Далмацію, тобто землі, що примикають до басейну Дунаю і Адріатичного узбережжя. Російська імперія претендувала на Очаків з навколишніми

землями між Дністром та Бугом, на Кримський півострів та декілька островів у Архіпелазі. Із земель Молдови, Валахії та Бессарабії передбачалося утворити незалежне царство “Дакію”. Франція за невтручання мала отримати Єгипет. Другий варіант зводився до повної ліквідації Османської держави та створення на її руїнах грецької держави на чолі з онуком Катерини II Костянтином [2, с. 43]. Однак “грецький проект” залишився на папері. Проте ті вузькі завдання які ставив перед собою російський уряд, були виконані.

Австрія, налякана грандіозними задумами Російської імперії, не стала заперечувати проти їх часткової реалізації – згаданого вище приєднання Криму до Російської імперії. Тому включення Криму до складу Російської імперії відбулося без гострого конфлікту з європейськими країнами. Крім того ця угода сприяла ще одному територіальному надбанню Російської імперії. А саме, у серпні 1783 р. згідно договору між царем Карталинським і Кахетинським Іраклієм II Грузія перейшла під протекторат Російської імперії. Іраклій відрікся від васальної залежності від Ірану та Османської держави, і взяв зобов'язання, за себе та своїх наступників, визнавати тільки владу імператорів Російської імперії.

29 вересня 1783 р. Катерина II підписала наказ сенату стосовно приєднання Грузії. У наказі говорилося, що “всеросійська імператриця по єдиновірству, з грузинськими народами, служила захистом їх проти пригноблень, яких вони зазнавали від своїх сусідів (Російська імперія “звісно” не відносилася до “таких”). В даний час імператриця бажає звільнити ці народи від “іга” і тому Російська імперія приймає Грузію під своє заступництво” [14, с. 6].

Приєднання Криму та Грузії до складу Російської імперії викликало занепокоєння у османських владних колах, які були незадоволенні Кючюк-Кайнарджийським мирним договором. Духівництво розпалювало фанатизм населення з приводу відходу Криму з його мусульманським населенням під владу “невірного” царя і закликала до війни. Переживання ще більше посилювались у зв'язку з тим, що у 1783 р. Російська імперія, на місці татарського села Ахтіяр, почала швидко будувати військовий порт Севастополь в якості головної бази свого військового флоту на Чорному морі.

Не сприяло врегулюванню відносин і повстання в Грузії під проводом Шах-Мансура проти приєднання останньої до Російської імперії, яке не відразу вдалося придушити. Перша збройна сутичка, з невеликим загонем російських військ, завершилася перемогою повстанців. Але невдовзі повстання було придушено, що принесло окупацію і упокорення Кавказу [7, с. 235] Російською імперією.

Посилення Російської імперії призвело до занепокоєння Англії, Франції та Швеції. Після смерті германського імператора Фрідріха Великого, противника воєнних сутичок з Російською імперією, його наступник також примкнув до антиросійської коаліції. На боці Російської імперії залишалась тільки Австрія.

Заручившись настільки потужною підтримкою, османський уряд вимагав перегляду підписаних договорів, особливо у розділі Криму і Грузії. З листа Катерини II Потьомкіну видно, що російський уряд розумів: навряд чи вийде вирішити суперечки з Османською державою мирним шляхом, але все ще сподівався відтягнути неминучість подальшого конфлікту [14, с. 8]. Не сприяв врегулюванню відносин і помпезний приїзд Катерини II до Криму, через Перекоп, Карасубазар, Бахчисарай, Ласпі та Севастополь, що супроводжувався широкими військовими демонстраціями армії та флоту [1, с. 89]. Замість очікуваного ефекту – демонстрації військової могутності Російської імперії, Катерина II показала Європі свою невідповідність до серйозної війни з Османською державою. У Лондоні, Парижі, Берліні та Стокгольмі усвідомили, що у випадку розгортання нової російсько-

османської війни Османській державі вже не загрожує повний і швидкий розгром [13, с. 52 – 54].

Сам по собі факт помпезного виїзду в Крим російської імператриці та її союзника (її супроводжував Австрійський імператор Йосип II напередодні укладення військово-союзного договору) з шумними святкуваннями у безпосередній близькості до кордонів з Османською державою не міг не розгнівати османський уряд, що вже само по собі вело до ескалації війни. Крім того це вже був не 1783 р., коли під час анексії Криму до Російської імперії не було серйозного протистояння європейських країн, зайнятих своїми зовнішньополітичними проблемами, і тепер з усіх кінців Європи до Стамбула стікались, по дипломатичним каналам, заклики до війни. Особливу активність для розпалювання війни проявляли дипломати Англії, Пруссії та Швеції, які обіцяли від імені своїх урядів всебічну підтримку, аж до збройної, у процесі повернення Криму Османською державою. Причому своєрідне лідерство у впливі на Османську державу перейшло в руки Лондона. Всього за декілька місяців напередодні війни, з кінця 1786 до літа 1787 р., Петербург розгубив всі свої козири у великій європейській політиці.

Ще в 1785 р. впливовий британський дипломат Д. Гарріс переконував свого міністра іноземних справ – Камартена, що самою серйозною загрозою для інтересів Англії у Європі може стати створення ліги між трьома імперіями: Російською імперією, Австрією і Францією. Підписанням торгового договору з Версальським двором Петербург тільки зміцнив найгірші побоювання Лондона, підштовхнувши його на більш рішучі політичні дії протистояння з Османською державою [13, с. 52 – 54].

У липні 1787 р., через російського посла в Османській державі Я. І. Булгакова, був вручений ультиматум російському уряду. У категоричній формі османський уряд вимагав від Російської імперії негайного виводу військ з Грузії, відмовитися від покровительства над царем Карталінським, видати молдовського господаря Маврокоадо, а також змістити віце-консула у Яссах І. Селунського. Були і територіальні претензії. Так, в ультиматумі містилась вимога надати Османській державі 39 соляних озер у Кінбурнському уїзді, що належали Російській імперії. Наполягала Османська держава і на тому, щоб російський уряд визнав перебування в Криму османських консулів і допустив їх у межі імперії. Також було заявлено про намір оглядати всі торговельні судна, які плавали в Чорному та Середземному морях, і заборонив вивіз з Російської імперії морем масла, сорочинського пшона та інших товарів [14, с. 4].

Ознайомившись з ультиматумом, Булгаков заявив, що викладені в ньому вимоги не можуть бути виконані, однак він негайно відправить кур'єра до Петербурга. Султан бажав отримати відповідь не пізніше 20 серпня [14, с. 5].

Не отримавши від Булгакова відповіді, яка б їх задовольнила, прихильники негайного оголошення війни добилися в Дівані (парламенті) прийняття їхньої вимоги. Посол Булгаков і дев'ять співробітників посольства були посаджені в Семивежний замок – що означало розірвання дипломатичних відносин і оголошення війни [7, с. 325].

Отже, в період міжвоєнних відносин – з 1774 по 1787 р. російсько-османські відносини продовжувались залишатися напруженими. Османська держава після укладення Кючук-Кайнарджийського договору, який вона вимушена була ратифікувати через внутрішні труднощі, не відмовилася від боротьби за Крим. Російська імперія втрутилася в кримські справи дестабілюючи внутрішній стан Кримського ханства. У 1779 р. було укладено Айналі-Кавакську конвенцію, яка зобов'язала Російську імперію не втручатися у внутрішні справи Криму. Але й після цього з боку Російської імперії продовжувались проводитись дії з метою повної анексії Криму. Цей факт, а також

окупація Російською імперією Грузії і сприятливе зовнішньополітичне положення Османської держави, стало причиною розриву дипломатичних відносин османським урядом з Російською імперією і розгортанню подальшого російсько-османського протистояння.

Джерела і література:

1. Андреев А. История Крыма. Москва.: «Белый волк», 2002.
2. Восточный вопрос во внешней политике России. Конец XVII – нач. XIX века. Москва, 1978.
3. Дружинина Е. И. Кючук-Кайнарджийский мир 1774 года. Москва, 1955.
4. Дубровин. Н. Присоединение Крыма к России. СПб., 1887. Т. 1.
5. История внешней политики России. XVIII век. Москва, 2000.
6. Історія Криму та кримськотатарського народу. Навчальний посібник./ Бекірова Г., Іванець А., Тищенко Ю., Громенко С., Аблаєв Б. Київ, «Кримська родина»; «Мастер кник», 2020.
7. Новичев А.Д. История Турции. Москва, 1969.
8. Очерки истории СССР. XVIII век. Москва, 1962.
9. Российское посольство в Константинополь 1776 года. СПб., 1777.
10. Серета О. Османський адміністративно-територіальний устрій Буджака й Очаківської землі. *Чорноморська минувшина: записки Відділу історії озацтва на півдні України: зб. наук. праць / за ред. В. А. Смоля. Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022. Вип. 17. С. 16 – 25.*
11. Смирнов В. Д. Крымское ханство в XVIII столетии. Одесса., 1889.
12. Соловьев С. М. История России. Т. 28., кн. 6. 2012.
13. Третьяк А. И. Северное Причерноморье в политико-правовом пространстве Европы конца XVIII века. Одесса: "Optimum", 2004.
14. Шамагонов Н.Ф. От Очакова до Измаила. Москва, 1991.
15. Zinkeisen J. W. Osmanlı İmparatorluğu tarihi (1802 – 1812). Cilt 6. İstanbul, 2011.

References:

1. Andreev, A. (2002). *Istoriya Kryma*. Moskva.: «Belyj volk». [in Russian].
2. Vostochnyj vopros vo vneshnej politike Rossii. Konec XVII – nach. XIX veka. Moskva, 1978. [in Russian].
3. Druzhinina, E.I. (1955). *Kyuchuk-Kajnardzhijskij mir 1774 goda*. Moskva. [in Russian].
4. Dubrovin, N. (1887). *Prisoedinenie Kryma k Rossii*. SPb. T. 1. [in Russian].
5. *Istoriya vneshnej politiki Rossii. XVIII vek*. Moskva, 2000. [in Russian].
6. *Istoriya Krymu ta krymskotatarskogo narodu. Navchalnij posibnik./ Bekirova G., Ivanec A., Tishenko Yu., Gromenko S., Ablayev B. Kiyiv, «Krymska rodina»; «Master knik», 2020.* [in Ukrainian].
7. Novichev, A.D. (1969). *Istoriya Turcii*. Moskva. [in Russian].
8. *Ocherki istorii SSSR. XVIII vek*. Moskva, 1962. [in Russian].
9. *Rossijskoe posolstvo v Konstantinopol 1776 goda*. SPb., 1777. [in Russian].
10. Sereda, O. (2022). *Osmanskij administrativno-teritorialnij ustrij Budzhaka j Ochakivskoyi zemli. Chornomorska minuvshina: zapiski Viddilu itoriyi kozactva na pivdni Ukraini: zb. nauk. prac / za red. V. A. Smoliya. Odesa. Vip. 17.* [in Ukrainian].
11. Smirnov, V. D. (1889). *Krymskoe hanstvo v XVIII stoletii*. Odessa. [in Russian].
12. Solovev, S. M. (2012). *Istoriya Rossii*. T. 28., kn. 6. [in Russian].
13. Tretyak, A. I. (2004). *Severnoe Prichernomore v politiko-pravovom prostranstve Evropy konca XVIII veka*. Odessa. [in Russian].
14. Shahmagonov, N.F. (1991). *Ot Ochakova do Izmaila*. Moskva. [in Russian].
15. Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi (1802 – 1812)*. Cilt 6. İstanbul. [in English].